

Originalni naučni rad

Analiza osobina ličnosti štićenika Kazneno-popravnog zavoda Foča koji nisu počinili ubistvo

Dragan Jovanović^{1,2}, Milan Novaković^{1,3}, Novica Petrović^{1,2},
Aleksandra Salamadić^{1,2}

¹Medicinski fakultet Foča, Univerzitet Istočno Sarajevo, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

²Centar za neurologiju, psihijatriju i medicinsku psihologiju, Univerzitetna bolnica Foča, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

³Dom zdravlja Bijeljina, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

Kratak sadržaj

Uvod. Veliki broj dosadašnjih istraživanja dokazuje da postoji povezanost između strukture ličnosti, odnosno pojedinih crta ili osobina ličnosti i eventualnog kriminalnog ponašanja. Uočeno je da u kriminalnoj populaciji ima 15-25% psihopata (disocijalni poremećaj ličnosti) a kod počinilaca nasilnih krivičnih djela taj broj je i dvostruko veći. U opštoj populaciji ih je 1-3%. Cilj rada je da se izvrši analiza osobina ličnosti štićenika Kazneno-popravnog zavoda Foča koji nisu počinili ubistvo (počinioci nehomocidnih djela), da se utvrdi povezanost tih djela sa osobinama ličnosti štićenika i da li postoji opasnost da štićenici nehomocidnih delikata učine teže delikte.

Metode. Studija je kontrolisana, korelaciona, koja obuhvata 72 štićenika Kazneno-popravnog zavoda Foča, koji nisu počinili ubistvo. Kontrolna grupa se sastoji od 60 lica koji ispoljavaju agresivnost u društveno dozvoljenim aktivnostima - članovi Lovačkog udruženja Foča. U svrhu eksploracije osnovnog problema i ciljeva istraživanja korišten je psihološki test Profil indeks emocija (PIE test) i podaci i dokumentacija iz Kazneno-popravnog zavoda Foča.

Rezultati. Kod štićenika nehomocidnih djela, češće nego u kontrolnoj grupi, utvrđen je disocijalni poremećaj ličnosti (9,7% u grupi štićenika, 3,3% u kontrolnoj grupi), ali ova razlika nije statistički značajna ($p=0,181$). Kod 22 (30,5%) štićenika dijagnostikovano je neki od poremećaja ličnosti, a u kontrolnoj grupi kod 8 (13,3%) i ova razlika je statistički značajna ($p=0,022$). Nisu utvrđene statistički značajne razlike vrijednosti percentila i skorova PIE testa između štićenika i kontrolne grupe.

Zaključak. Kod štićenika nehomocidnih djela, češće nego u kontrolnoj grupi, susreću se devijantne osobine i poremećaji ličnosti koje su realan precipitirajući i predisponirajući faktor da se počine i teži delikti.

Ključne riječi: nehomocidanti, crte ili osobine ličnosti, poremećaji ličnosti, delikti, povezanost

Adresa autora:
Doc. dr Dragan Jovanović,
Medicinski fakultet Foča,
Studentska 5, 73300 Foča,
drdragan@teol.net

Uvod

Ličnost sadrži sve karakteristike jedne osobe, njenu jedinstvenost i osobenost, po čemu se ona razlikuje od svih drugih osoba. Ličnost se formira u interakciji nasljeđa i spoljne sredine [1-3]. Po Eysenck-u "Ličnost je manje ili više čvrsta organizacija karaktera, temperamenta, intelekta i fizičke konstitucije" [1].

Poremećaji ličnosti su dugotrajni obrasci unutrašnjeg doživljavanja i ponašanja koji odstupaju od očekivanja društva u cjelini, koji su prožimajući i kruti, stabilni tokom vremena i koji vode u ponavljane nelagodnosti ili stalno loše personalno i socijalno funkcionisanje [1]. Prevalenca specifičnih poremećaja ličnosti je 10-13% [1-3]. Komplikacije poremećaja ličnosti su zloupotreba alkohola i psihoaktivnih supstanci, seksualna disfunkcija, poremećaji ishrane, generalizovani anksiozni poremećaj, depresivni poremećaj, suicidalne misli i/ili pokušaji suicida [1-3]. Društvene posljedice poremećaja ličnosti su nasilje u braku, zlostavljanje djece, slabo radno postignuće, kockanje, kriminalno ponašanje i krivična djela [1-4].

Biološki i psihološki faktori su važniji od socijalnih i ekonomskih kada se objašnjava kriminalitet [4-8]. Teorije kriminaliteta pokazuju viša postignuća na skalama psihoticizma, neuroticizma i ekstroverzije kod delinkventne populacije [4-9]. Delinkventi imaju više vrijednosti skorova na skalama psihopatije, hipomanije i ponekad šizofrenije [4]. Odlike psihopata su: egocentričnost, impulsivnost, neodgovornost, plitkost emocija, nedostatak empatije i griže savjesti, patološka sklonost laži, sklonost manipulacijama ljudima i uporno kršenje socijalnih normi i očekivanja [4,10-14]. U opštoj populaciji je oko 1-3% psihopata, a u zatvoreničkoj 15-75% [1,4,5,15-18]. Odgovorni su za nesrazmjerno veliki broj teških delikata, razne oblike nasilja i socijalne probleme u svakom društvu [1-5,7,10,11,15-18]. Psihopate slabo doživljavaju strah i anksioznost pa slabo usvajaju moralne norme kao korektive ponašanja [4,5,9,13]. Pojedini autori navode slabu pobudljivost nervnog sistema psihopata [4].

Agresivnost je sklonost namjernom nanošenju povrede i/ili štete drugoj osobi pa je i svaki delikt u stvari oblik ispoljavanja agresivnosti prema osobi i/ili imovini. Agresivnost u djetinjstvu je dobar prediktor delinkventnog ponašanja u kasnijoj dobi [4-6,8]. Agresivno

ponašanje nastaje kao posljedica negativnih modela ponašanja u porodici - roditelji sa agresivnim ponašanjem [4-6,8]. Impulsivnost je sklonost ka nepromišljenim i nekontrolisanim reakcijama ili sklonost naglom i burnom reagovanju [4]. Impulsivnost se javlja u najranijem djetinjstvu i predstavlja snažan faktor rizika za kasnije delinkventno ponašanje [4]. Postoji i povezanost smanjene samokontrole i kriminaliteta [4], a ove crte ličnosti smo ispitali i u našoj studiji.

Cilj rada je da se izvrši analiza osobina ličnosti štićenika Kazneno-popravnog zavoda Foča koji nisu počinili ubistvo (počinioci nehomocidnih djela), da se utvrdi povezanost tih djela sa osobinama ličnosti štićenika i da li postoji opasnost da štićenici nehomocidnih delikata učine teže delikte.

Metode rada

Istraživanje obuhvata štićenike Kazneno-popravnog zavoda Foča, koji nisu počinili ubistvo a potiču iz cijele Bosne i Hercegovine, s tim da je iz Republike Srpske 93%.

Ispitna grupa se sastoji od 72 lica, u daljem radu - štićenika, koji su na izdržavanju penoloških mjera i izabrana je na osnovu sljedećih kriterijuma: dokazano najmanje jedno krivično djelo i više od pet prekršajnih djela, pravno izrečene sankcije, kompletna forenzička i kriminalistička obrada i pristanak na saradnju od strane ispitanika. Dvadeset šest ispitanika je odbilo saradnju.

Kontrolna grupa je formirana od lica koji ispoljavaju agresivnost u društveno dozvoljenim aktivnostima. Uzorak za kontrolnu grupu je izabran na osnovu sljedećih kriterijuma: dokazano najmanje jedno prekršajno djelo, urađena socijalna i psihološko-psihijatrijska eksploracija i uvjerenje o društvenoj adaptabilnosti radi dozvole za posjedovanje oružja za upotrebu u realnim sportskim i rekreativnim aktivnostima. Kontrolna grupa (u daljem radu kontrolni) se sastoji od 60 lica - članova Lovačkog udruženja Foča. Ispitanici su pristupili istraživanju na dobrovoljnoj osnovi.

Studija je korelaciona.

U svrhu eksploracije osnovnog problema i ciljeva istraživanja korišteni su - psihološki test „Profil indeks emocija“ (PIE test - „Plučikov indeks emocija“) kao i službeni dokumenti iz

Kazneno-popravnog zavoda Foča.

Plučikov test emocija, koji je korišten u radu, izdalo je Društvo psihologa Srbije 1997. godine, a reviziju i standardizaciju je uradio Petar Kostić [19]. Test daje podatke o osnovnim crtama ličnosti i unutrašnjim konfliktima. Pouzdanost je utvrđena test-retest metodom. Produkt-moment korelacija za svaku pojedinu dimenziju iznosi 0,90.

Ovo je test prisilnog izbora sa 62 stavke u kojima su uparene kombinacije 12 pridjeva kojima se definišu osobine ličnosti. Zadatak ispitanika je da u svakom paru označi onaj pridjev (osobinu ličnosti) koji ga bolje opisuje nego njegov „parnjak“. Svakim prisilnim izborom ispitanik sebi dodjeljuje 1, 2 ili rijetko 3 boda na nekoj od osam bazičnih emocija. Test mjeri osam osnovnih emocija, odnosno osam bipolarnih dimenzija. Uz svaku od njih se veže po jedno karakteristično ponašanje i funkcija. Funkcija i ponašanje zajedno opisuju jednu osobinu ličnosti. Na primjer, emocija straha je povezana sa bježanjem (ponašanje) i s funkcijom zaštite, što bi se kao osobina ličnosti opisalo kao plašljivost. Odnos emocija kao i pripadajućih ponašanja i funkcija, mogu se šematski prikazati u krugu, a raspoređene su prema njegovoj suprotnosti i stepenu sličnosti. Što su emocije bliže jedna drugoj, to su sličnije. Prema Plučiku, emocije se miješaju i stvaraju nove, složene emocije. Na osnovu posebnih formulara mogu se prognozirati ispitanikove osobine ličnosti važne za razna područja praktičnog rada psihologa na osnovu numeričkih kombinacija svih osam emocija i kontrolne skale. Test se može koristiti za raznovrsna područja praktičnog rada psihologa: istraživanje, psihodijagnostika (individualna i ukrštena), psihoterapiju i savjetovanje, profesionalnu selekciju i orijentaciju, praćenje efekata psiho i farmakoterapije, ispitivanje posljedica preživljenog životnog stresa ili razvojnih životnih promjena. Napravljen je na osnovu osam primarnih emocija a to su: strah, iznenađenje, tuga, gađenje, ljutnja, očekivanje, radost i prihvatanje.

Rezultati u testu se izražavaju u vidu percentila i skorova sljedećih funkcija: reprodukcija, inkorporacija, nekontrolisanost, samozaštita, deprivacija, opzionalnost, eksploracija i agresija.

Reprodukcija - REP je predstavljena: crtama - srdačnost, društvenost, komunikativnost

itd.; emocijom radosti; odbrambenim mehanizmom reaktivna formacija i dijagnostičkom kategorijom afektivni poremećaji (manija).

Agresivnost - AGR karakterišu: crte - mrzovoljnost, svadljivost, naglost, impulsivnost itd; emocije - gnjev, srdžba, bijes; dijagnostičke kategorije - poremećaji ličnosti tipa disocijalnog i emocionalno nestabilnog poremećaja ličnosti; mehanizam odbrane - pomjeranje.

Eksploraciju - EKS odlikuju: crte - opreznost, plašljivost, smušenost, nesigurnost; emocija očekivanje; dijagnostičke kategorije - anksiozni ili inhibovani, zavisni i anankastični poremećaj ličnosti, opsesivno kompulsivna neuroza i uopšte anksiozne neuroze; odbrambeni mehanizam - intelektualizacija.

Opozicionalnost - OPO karakterišu: crte - sumnjičavost, nepovjerljivost, prezrivo, svadljivost, zlovoljnost itd; emocije - gađenje i bijesa; dijagnostičke kategorije - paranoidni poremećaj ličnosti, paranoja, i paranoidne psihoze; odbrambeni mehanizam - projekcija.

Deprivacija - DEP odlikuju: crte - potištenost, mrzovoljnost (grize se u sebi); emocije - tuga, depresivno raspoloženje; dijagnostička kategorija - afektivni poremećaji (depresija); odbrambeni mehanizmi - kompenzacija, sublimacija.

Samozaštita - SMZ: crte - opreznost, nesigurnost, strašljivost, zbunjenost; emocija - strah; dijagnostička kategorija - anksiozni ili inhibovani i zavisni poremećaj ličnosti, anksiozne neuroze; odbrambeni mehanizam regresija.

Nekontrolisanost - NKT: crte - avanturizam (uživa u promjenama), naglost, nekontrolisanost; emocija - iznenađenje; dijagnostička kategorija - disocijalni poremećaj ličnosti; mehanizam odbrane - regresija.

Inkorporacija - INK: crte - srdačan, društven; emocija - prihvatanje; dijagnostičke kategorije - histrionični poremećaj ličnosti, disocijativno-konverzivne neuroze; mehanizmi odbrane - konverzija i negacija.

Skala pristrasnosti(bias skala) - davanje socijalno poželjnih odgovora.

Prema pravilu instrumenta percentili navedenih funkcija iznad 60 su visoke vrijednosti, 40-60 normalne i ispod 40 niske vrijednosti. Percentili su srednje vrijednosti po položaju.

Dijagnoze pojedinih poremećaja ličnosti su postavljene na osnovu stepena izraženosti navedenih funkcija sa odgovarajućim osobinama ličnosti, čime se ispunjavaju kriterijumi za

odgovarajuće dijagnostičke kategorije ICD-10 kod svakog pojedinačnog ispitanika [20].

Podaci i dokumentacija iz Kazneno-popravnog zavoda se sastoji od zvaničnih pravnih dokumenata (protokoli o vrsti krivičnog djela), medicinskih ekspertiza (nalazi o psihijatrijskom i drugom liječenju) i drugih upotrebljivih podataka - naknadne auto i heteroanamneze.

U ispitnoj grupi se nalaze lica sa sljedećim pravnim kvalifikacijama: krađa - dvadeset štićenika, razbojništvo - osamnaest štićenika, krađa i razbojništvo - dva štićenika, nanošenje teške tjelesne povrede - deset štićenika, nasilničko ponašanje - pet štićenika, silovanje - šest štićenika, promet opojnih sredstava - šest štićenika, izazivanje opšte opasnosti, napad na službeno lice, prevara, falsifikovanje službenih isprava i nepružanje prve pomoći povrijeđenom licu po jedan štićenik.

Statistička analiza. Obilježja posmatranja u studiji su podvrgnuta deskriptivnim statističkim metodama: mjere centralne tendencije (aritmetička sredina, medijana, minimum, maksimum), mjere varijabiliteta (standardna devijacija). U cilju donošenja relevantnih

zaključaka, zapažene međugrupne razlike su analizirane parametarskim (Studentov t-test) i neparametarskim (Mann-Whitneys-U test i Kolmogorov-Smirnov-Z test). Rezultati statističke analize su prikazani u vidu tabela. Statistički zaključci su izneseni na osnovu vrijednosti dvosmjernog $p < 0.05$.

Rezultati

Izvršena je psihološka obrada PIE testova eksperimentalne i kontrolne grupe kroz procjenu psiholoških funkcija: reprodukcija, agresivnost, eksploracija, opozicionalnost, deprivacija, samozaštita, nekontrolisanost, inkorporacija i skala pristrasnosti.

Deskriptivni podaci i Kolmogorov-Smirnov test unutargrupnih razlika tj. razlika rasporeda i varijansi percentila psiholoških funkcija štićenika i kontrolnih pokazuju da nema statistički značajnih razlika sem za vrijednosti procenata psihološke dimenzije pristrasnosti ($p < 0.05$) što je uticalo na izbor odgovarajućeg statističkog testa.

Tabela 1. Poređenje aritmetičkih sredina percentila i skorova psiholoških funkcija štićenika i kontrolne grupe

Varijabla		Grupa		t-test			
		Kontrolna	Štićenici	t	df	p	Razlika aritm. sred.
		Aritmetička sred. \pm SD	Aritmetička sred. \pm SD				
Rep	P	80,66 \pm 15,19	79,23 \pm 16,13	0,52	130	0,60	1,43
	Skor	16,13 \pm 3,03	15,84 \pm 3,22	0,52	130	0,60	0,28
Agr	P	35,96 \pm 12,65	34,94 \pm 14,45	0,42	130	0,66	1,02
	Skor	12,71 \pm 4,19	12,22 \pm 5,038	0,60	130	0,54	0,49
Eks	P	42,31 \pm 13,08	40,12 \pm 13,60	0,93	130	0,35	2,19
	Skor	13,53 \pm 4,18	12,97 \pm 4,28	0,75	130	0,45	0,56
Opo	P	31,26 \pm 14,48	27,16 \pm 15,39	1,56	130	0,12	4,10
	Skor	8,43 \pm 3,92	7,43 \pm 4,34	1,37	130	0,17	1,00
Dep	P	44,24 \pm 15,80	44,02 \pm 16,11	0,08	130	0,93	0,22
	Skor	8,90 \pm 3,04	8,80 \pm 3,22	0,17	130	0,86	9,44
Smz	P	55,56 \pm 14,27	56,19 \pm 13,91	-0,25	130	0,79	-0,76
	Skor	15,03 \pm 3,87	15,09 \pm 3,86	-0,09	130	0,92	-6,38
Nkt	P	40,75 \pm 21,78	45,41 \pm 19,24	-1,30	130	0,19	-4,66
	Skor	8,15 \pm 4,35	9,08 \pm 3,84	-1,30	130	0,19	-0,93
Ink	P	76,71 \pm 18,54	80,52 \pm 15,85	-1,27	130	0,20	-3,81
	Skor	20,80 \pm 4,95	21,79 \pm 4,61	-1,18	130	0,23	-0,99
Bias	Skor	33,55 \pm 5,59	35,19 \pm 7,34	-1,42	130	0,15	-1,64

Rep - reprodukcija
Agr - agresivnost
Eks - eksploracija

Opo - opozicionalnost
Dep - deprivacija
df -stepen slobode

Smz - samozaštita
Nkt - nekontrolisanost
Ink - inkorporacija

Bias - skala pristrasnosti
P - percentil
p - vjerovatnoća (statistička razlika)

Tabela 2. Struktura krivičnih djela u poređenju sa poremećajima ličnosti šticećenika

Krivično djelo	N	%	Poremećaj ličnosti													
			F60.2		F61		F60.6		F60.4		F60.3		F60.0		F60.5	
			N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Krađa	20	27,7	2	10	1	5	1	5	0	0	0	0	1	5	1	5
Razbojništvo	18	25	3	16,6	2	11,1	0	0	0	0	1	5,5	0	0	0	0
Krađa i razbojništvo	2	2.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nanošenje teških tjelesnih povreda	10	13,8	1	10	1	10	0	0	1	10	0	0	0	0	0	0
Nasilničko pon.	5	6,9	0	0	1	20	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Silovanje	6	8,3	0	0	0	0	3	50	0	0	0	0	0	0	0	0
Promet op. sr.	6	8,3	1	16,6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Izaz. opšte o.	1	1,3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Napad na s. l.	1	1,3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Prev.	1	1,3	0	0	0	0	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0
Falsifikovanje	1	1,3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nepružanje p.p.l.	1	1,3	0	0	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno	72	100	7	9,7	5	6,9	5	6,9	2	2,7	1	1,3	1	1,3	1	1,3

F60.2 - disocijalni poremećaj ličnosti

F61 - miješani poremećaj ličnosti (histrionično-zavisni)

F60.6 - anksiozni ili inhibovani poremećaj ličnosti

F60.4 - histrionični poremećaj ličnosti

F60.3 - emocionalno nestabilni poremećaj ličnosti

F60.0 - paranoidni poremećaj ličnosti

F60.5 - anankastični ili opsesivno-kompulsivni poremećaj ličnosti

T-test koristimo za utvrđivanje razlika aritmetičkih sredina percentila i skorova navedenih psiholoških funkcija šticećenika i kontrolnih sem za psihološku dimenziju pristrasnosti, gdje smo koristili neparametarski test sume rangova (Man-Whitney U test) zbog nehomogenih varijansi (Tabela 1).

T-test-om je pokazano da razlike između aritmetičkih sredina percentila i skorova parametara (funkcija) nekontrolisanost inkorporacija, samozaštita, reprodukcija, agresivnost, eksploracija, opozicionalnost, lišavanje i skala pristrasnosti (skorovi) za grupu šticećenika i kontrolnih nisu statistički značajne ($p > 0.05$).

Mann-Whitney-U test međugrupnih razlika za skalu pristrasnosti (percentili) takođe pokazuje da nema statistički značajne razlike između grupa ($p > 0.05$).

Od dvadeset šticećenika koji su počinili krađu njih šest ili 30% imaju dijagnozu poremećaja ličnosti (dva šticećenika sa disocijalnim poremećajem ličnosti i po jedan sa histrionično-zavisnim, paranoidnim, anankastičnim i anksioznim ili inhibovanim) (Tabela 2). Osamnaest šticećenika je počinilo razbojništvo od čega šest ili 33% imaju dijagnozu poremećaja ličnosti (tri šticećenika sa

dijagnozom disocijalni poremećaj ličnosti, dva sa histrionično-zavisnim i jedan sa emocionalno nestabilnim poremećajem ličnosti). Od deset šticećenika koji su nanijeli tešku tjelesnu povredu tri ili 30% imaju poremećaj ličnosti (po jedan šticećenik sa dijagnozom disocijalni, histrionično-zavisni i histrionični poremećaj ličnosti). Pet šticećenika je sa nasilničkim ponašanjem, a jedan od njih ili 20% ima dijagnostikovan poremećaj ličnosti (histrionično-zavisni poremećaj ličnosti). Od šest šticećenika koji su počinili silovanje tri ili 50% imaju poremećaj ličnosti (histrionični poremećaj ličnosti). Šest je šticećenika koji su se bavili prometom opojnih sredstava, a jedan ili 16,6% ima poremećaj ličnosti (disocijalni poremećaj ličnosti). Šticećenik koji je počinio prevaru ima dijagnozu histrionični poremećaj ličnosti, a onaj koji nije pružio prvu pomoć povrijeđenom licu anksiozni ili inhibovani poremećaj ličnosti. Kod ispitivanih šticećenika koji su počinili ostala krivična djela (izazivanje opšte opasnosti, krađa i razbojništvo, napad na službeno lice u vršenju službe i falsifikovanje službenih isprava) nije dijagnostikovan poremećaj ličnosti.

Diskusija

Psihološkom obradom PIE testova dobijeni su percentili i skorovi psiholoških kategorija (funkcija) u grupama štićenika i kontrolnih, a na osnovu detaljne analize tih funkcija izvršena je analiza njihovih osobina ličnosti.

Reprodukcija. Vrijednosti percentila za ovu primarnu funkciju su visoke u obje grupe (79,23% štićenici i 80,66 kontrolni) što ukazuje na izraženo prisustvo crta kao što su: društvenost, srdačnost, prisustvo topline i empatije i ekstrovertnost. Ove vrijednosti su više u odnosu na normalne vrijednosti u opštoj populaciji (40-60) [19]. Izražena ekstrovertnost, prema podacima iz literature [4,5,6,8], povezuje se sa delinkventnošću. Smatra se da su konstitucionalni ekstroverti nadprosječno skloni delinkventnom ponašanju. Vrijednosti percentila ove funkcije su visoke, djelimično, i zbog povišene sklonosti davanja socijalno poželjnih odgovora i prikazivanja u boljem svjetlu na što ukazuju visoke vrijednosti percentila i skorova skale pristrasnosti.

Agresivnost. Niske vrijednosti percentila funkcije agresivnosti u obje grupe (štićenici 34,94, kontrolni 35,96) ukazivale bi na nedostatak ekspanzivnosti, odlučnosti, vitalnosti i borbenosti, nedostatak sposobnosti osobe da se zauzme za sebe, kao i na neispoljavanje gnjeva i agresivnosti [19]. Ovakav rezultat je, djelimično, posljedica sklonosti ispitanika da se prikažu u poželjnom socijalnom svjetlu (visoke vrijednosti skale pristrasnosti).

Eksplozija. Dobijene su vrijednosti percentila koje su na donjoj granici prosječnosti (štićenici 40,12, kontrolni 42,31). Iako nije utvrđena statistički značajna razlika, više vrijednosti kod kontrolnih ukazuju da su kod njih nešto izraženije crte kao što su: savjesnost, ambicioznost, samokontrola, pouzdanost, želja da se upozna svoja okolina i da se u njoj smišljeno ponaša [19].

Opozicionalnost. Vrijednosti percentila su niske u obje grupe (štićenici 27,16, kontrolni 31,26). To bi ukazivalo da se radi o osobama koje su neodlučne, nesamostalne, sugestibilne, nepreduzumljive i neborbene [19]. S obzirom na povišenu sklonost davanja socijalno poželjnih odgovora, pogotovo u grupi štićenika, vjerovatno su ove osobine, u realnosti nešto manje izražene.

Deprivacija. Dobijene su prosječne vrijednosti (štićenici 44,02, kontrolni 44,24). To ukazuje na umjereno prisustvo crta kao što su potištenost, tuga, nezadovoljstvo sobom i životnim perspektivama, stalno osjećanje prikraćenosti za nešto što odražava emotivnu tenziju [19]. Prisustvo navednih crta koje ukazuju na depresivnost može se objasniti i činjenicom da je depresija kao komplikacija čest pratilac poremećaja ličnosti, a posebno disocijalnog poremećaja ličnosti [1-5,15-18].

Samozastita. Vrijednosti su normalne (štićenici 56,19, kontrolni 55,56). Prema ovim vrijednostima radilo bi se o osobama sa prosječno izraženim osobinama kao što su: bojažljivost, nesigurnost, opreznost i moralnost [19]. Strah i plašljivost nisu karakteristične za kriminalnu populaciju jer jedna od osnovnih odlika disocijalne ličnosti je slabija sposobnost doživljavanja anksioznosti i straha koji su osnovni preduslovi za razvijanje moralnih normi sa grižom savjesti i kajanjem.

Nekontrolisanost. Vrijednosti percentila su u granicama prosjeka (štićenici 45,41, kontrolni 40,75), ali su kod štićenika ipak nešto veće nego kod kontrolnih i bez statističke značajnosti ($p = 0,19$) (Tabela 1). Ovo upućuje da su kod štićenika u prosjeku izraženije crte kao što su: sklonost pustolovinama sa stalnim traženjem novih uzbuđenja, impulsivnost, sklonost reagovanju bez prethodnog racionalnog uvida i kontrolisanja načina izlaska iz situacija koje mogu biti neprijatne [19]. Navedene osobine su jedan dio profila ličnosti disocijalnih osoba pa se time i objašnjava veći procenat disocijalnog poremećaja ličnosti u grupi štićenika nego u grupi kontrolnih [4,5,9-12].

Inkorporacija. Kao i kod reprodukcije imamo vrlo visoke vrijednosti percentila (štićenici 80,53, kontrolni 76,72). Navedene vrijednosti ukazuju da se radi o osobama koje su: poslušne, lakovjerne, zavisne, sugestibilne i ljudima prilaze sa povjerenjem. [19]. Ovakav profil takođe ukazuje na povišenu ekstrovertnost koja zajedno sa lakovjernošću, zavisnošću i sugestibilnošću može biti povezana sa povišenom delinkventnošću [4,5,9]. Na rezultat je, u manjem stepenu, mogla uticati i povišena sklonost ispitanika za prikazivanjem u boljem svjetlu (skala pristrasnosti štićenika 67,41 percentil a kontrolnih 65,95 percentila).

Skala pristrasnosti. Vrijednosti su visoke

u obje grupe (štićenici 67,41, kontrolni 65,95 percentila što ukazuje na visoku sklonost prikazivanja sopstvenog profila emocija u socijalno poželjnom svijetlu [19].

Podaci iz KPZ-a o vrsti učinjenog krivičnog djela za svakog ispitivanog štićenika, pomogli su da se ispita povezanost tog djela sa osobinama ili crtama ličnosti štićenika i utvrdi da li postoji realna opasnost da štićenici nehomocidalnih djela učine i teže delikte.

Od sedamdeset dva ispitivana štićenika koji nisu počinili ubistvo kod dvadeset dva ili 30,55% je dijagnostikovao neki od poremećaja ličnosti. Grupna prevalenca poremećaja ličnosti u opštoj populaciji je 10-13% [1-3]. U navedene okvire se uklapaju i naši rezultati u kontrolnoj grupi gdje se nalazi osam ili 13,33% ispitanika sa dijagnostikovanim poremećajem ličnosti. To pokazuje da postoji statistički značajna razlika između grupa ($p = 0,02$)

Prema podacima iz literature prevalenca poremećaja ličnosti u zatvoreničkoj populaciji se kreće i do 75% (pogotovo kada se radi o zatvorenicima sa nasilnim krivičnim djelima uključujući i ubistvo) [1,4,5,15-18]. U ovom radu je grupna prevalenca niža zbog heterogene strukture zatvorenika s obzirom na vrstu krivičnog djela (razbojništvo, krađa, nasilničko ponašanje, nanošenje teške tjelesne povrede, silovanje, izazivanje opšte opasnosti, prevara, promet opojnih droga, falsifikovanje službenih isprava, napad na službeno lice, nepružanje prve pomoći povrijeđenom licu), a istovremeno nisu ispitivani štićenici koji su počinili ubistvo. To može biti, djelimično, povezano i sa sklonošću prikazivanja štićenika u boljem svijetlu (povišeni percentili i skorovi na skali pristrasnosti).

Od specifičnih poremećaja ličnosti u grupi štićenika najčešći je disocijalni poremećaj ličnosti - sedam štićenika ili 9,72%. U kontrolnoj grupi disocijalni poremećaj nalazimo kod dva ili 3,33% ispitanika, ali nije utvrđena statistički značajna razlika u odnosu na grupu štićenika ($p = 0,18$). Procenat psihopata u našem slučaju, u grupi štićenika, je niži od gore navedenih iz literature (15-25%) zbog heterogene strukture zatvorenika s obzirom na vrstu krivičnog djela - jedan broj štićenika je počinio nenasilna krivična djela, a počinio ubistva nisu ni ispitivani [1-5,15-18]. Veći procenat štićenika nego kontrolnih sa disocijalnim poremećajem ličnosti je uglavnom, zbog viših percentila

funkcija nekontrolisanosti i inkorporacije (izraženi crte: impulsivnost, slaba kontrola, ekstrovertnost, lakovjernost, sugestibilnost). Kod kontrolne grupe je nađen procenat ispitanika sa disocijalnim poremećajem nešto iznad gornje granice prosječnosti za opštu populaciju zbog specifičnosti kontrolne grupe (lovci) kod kojih su u prosjeku nešto naglašenije crte kao što su ekstrovertnost, lakovjernost i sugestibilnost. Na rezultat i u ispitnoj i u kontrolnoj grupi djelimično je uticao i povišen rezultat na skali pristrasnosti. Kontrolni svoje disocijalne osobine ispoljavaju na društveno dozvoljen način. Ovo dokazuje da nisu sve osobe sa disocijalnim poremećajem ličnosti kriminalci i da nisu sva krivična djela zasnovana na devijantnim crtama ličnosti nego da su motivisana i drugim razlozima (koristoljublje).

Od sedam štićenika kod kojih je postavljena dijagnoza psihopatije odnosno disocijalnog poremećaja ličnosti, trojica su počinili razbojništvo, dvojica su počinili krađu, jedan je nanio tešku tjelesnu povredu drugom licu i jedan se bavio prometom opojnih sredstava. Počinjena krivična djela se mogu dovesti u vezu sa osobinama štićenika koji imaju disocijalni poremećaj ličnosti, a istovremeno postoji realan rizik da ti štićenici ponove teška krivična djela, kao i da počine još teža [1,4,5,15-18].

S obzirom na činjenicu da je disocijalni poremećaj ličnosti često udružen sa depresijom i sa bolestima zavisnosti i naš slučaj sa visokim procentima i skorovima koji upućuju na depresivnost - jedan ispitanik, može u osnovi imati strukturu antisocijalnog poremećaja (povišeni percentili i skorovi agresivnosti i nekontrolisanosti) [1-5,15-18].

Poslije psihopatije ili disocijalnog poremećaja ličnosti najviše je štićenika sa histrionično-zavisnim crtama - pet ili 6,94%, anksioznim ili inhibovanim crtama - pet ili 6,94%, histrioničnim crtama - dva ili 2,77%, emocionalno nestabilnim poremećajem ličnosti - jedan ili 1,38%, paranoidnim poremećajem ličnosti - jedan ili 1,38% i anankastičnim ili opsesivno-kompulsivnim poremećajem ličnosti - jedan ili 1,38% što odgovara prevalencama za ove poremećaje ličnosti u opštoj populaciji [1-3].

Treba istaći da je anksiozni poremećaj, koga karakterišu povučenosť i stidljivost prisutan kod pet zatvorenika i to tri zatvorenika koji su počinili silovanje, jednog zatvorenika koji je počinio krađu i jednog koji je osuđen zbog

nepružanja prve pomoći povrijeđenoj osobi. Osobe sa anksioznim crtama obično ne odgovaraju profilu počinitelaca akta silovanja i profilu nasilne agresivne osobe. Osobe sa anksioznim crtama mogu postati agresivne u smislu odbrambene agresivnosti [1-3].

Osoba koja ima izražene anksiozne crte, koja je nesigurna, strašljiva, neodlučna da reaguje, pogotovo u delikatnim situacijama sa neizvjesnošću uspjeha, odgovara osobi koja nije pružila prvu pomoć povrijeđenoj osobi.

Kod pet štićenika je prisutan histrionično-zavisni, a kod dva štićenika histrionični poremećaj ličnosti. Histrionično-zavisne crte su ekstrovertnost, sklonost stalnom doživljavanju novih uzbuđenja, (histrionične crte), ali istovremeno i nesigurnost, bojažljivost, nesamostalnost u donošenju odluka (zavisne crte).

Analizom se dobija da su od pet štićenika sa histrionično-zavisnim poremećajem ličnosti dvojica počinili razbojništvo, jedan se nasilnički ponašao, jedan je nanio tešku tjelesnu povredu, jedan je počinio krađu, a od dvojice štićenika sa histrioničnim poremećajem ličnosti jedan je nanio tešku tjelesnu povredu drugom licu, a drugi je počinio prevare.

Konstitucionalni ekstroverti su zbog slabije pobudljivosti nervnog sistema skloni stalnom traženju novih uzbuđenja, pa po podacima iz literature [4,5,6 8] imaju nadprosječnu sklonost ka delinkventnom ponašanju čime se djelimično objašnjavaju i navedena krivična djela. Ne uklapaju se jedino zavisne crte jer osoba koja je nesigurna, bojažljiva i neodlučna nije pre-disponirana za razbojništva, krađe i prevare.

Emocionalno-nestabilni poremećaj ličnosti je dijagnostikovao kod jednog štićenika. Crte ovog poremećaja ličnosti su impulsivnost, ispoljavanje srdžbe, bijesa, prijetećeg i agresivnog ponašanja. Navedeni štićenik je počinio razbojništvo što se može povezati sa navedenim osobinama. Takođe, postoji rizik da ponovo počini slično ili teže krivično djelo [1-3].

Kod jednog štićenika je prisutan paranoidni poremećaj ličnosti čije su crte sumnjičavost, opozicionalnost, krutost, rigidnost. Pošto je

taj štićenik počinio krađu navedeno krivično djelo se ne bi moglo direktno povezati sa navedenim crtama ličnosti.

Jedan štićenik, koji je počinio krađu, je sa anankastičnim poremećajem ličnosti. Počinjeno djelo se može povezati sa činjenicom da ovaj poremećaj ličnosti ima svoje uporište u analnom karakteru koji, između ostalog, karakteriše sklonost sakupljanju [21-23].

U kontrolnoj grupi, grupi društveno dozvoljene ekspresije agresivnosti, od ukupno 60 ispitanika njih osam ili 13,33% je sa poremećajem ličnosti što odgovara gornjoj granici prosjeka za opštu populaciju. U ovoj grupi, za razliku od eksperimentalne, osim dva ispitanika ili 3,33% sa disocijalnim poremećajem ličnosti ima pet ispitanika ili 8,33% sa histerično-zavisnim crtama i jedan ispitanik sa pasivno-agresivnim poremećajem ličnosti, što odgovara prevalenciji u literaturi [1].

Poremećaj ličnosti sa histerično-zavisnim crtama je najčešće izražen u kontrolnoj grupi. Prisustvo izražene ekstrovertnosti i traganje za novim uzbuđenjima, što je jedna od osnovnih odlika histrionične ličnosti, u najvećoj mjeri se manifestuje kroz druželjubivost, otvorenost i to u društveno dozvoljenim aktivnostima za razliku od eksperimentalne grupe štićenika gdje se manifestuje kroz delinkventno ponašanje.

Jedan ispitanik kontrolne grupe ili 1,66% ima pasivno-agresivni poremećaj ličnosti. Tu se agresivnost ispoljava u formi ponašanja koje odslikava grupnu pripadnost.

Zaključak

Devijantne osobine ličnosti izraženije su kod ispitivanih počinitelaca nehomicidalnih djela nego u kontrolnoj grupi i opštoj populaciji. Zbog toga postoji realna opasnost da štićenici nehomicidalnih delikata učine i teže delikte.

Autori izjavljuju da nemaju sukob interesa.
The authors declare no conflicts of interest.

Literatura

1. Kaličanin P. Psihijatrija. Beograd: Velarta; 1997.
2. Kecmanović D. Psihijatrija. Beograd-Zagreb; Medicinska knjiga; 1989.
3. Jašović Gašić M, Lečić Toševski D. Psihijatrija. Udžbenik za studente medicine. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Medicinski fakultet; 2007.
4. Mejovšek M. Uvod u penološku psihologiju. Jastrebarsko: Naklada Slap; 2002.
5. Williams K. Criminology. Oxford New York: Oxford university Press; 2004.
6. Eysenck HJ, Gudjonsson GH. The causes and cures of criminality. New York: Plenum Press; 1989.
7. Kovačević R, Kecman B. Komparativna analiza osobina ličnosti izvršilaca seksualnih, imovinskih i delikata protiv života i tijela. Engrami 2007;29(1-2):5-20.
8. Eysenck SBG, Eysenck HJ. The dual nature of extraversion. In: Eysenck HJ, Eysenck SBG. (eds). Personality structure and measurement. London: Routledge Kegan Paul; 1969.
9. Farington DP. Criminological psychology in the twenty-first century. Crim Behav Health 2014;14(3):152-66.
10. Hare RD. Psychopathy. A clinical construct whose time has come. Crim Justice Behav 1996;(23):25-55.
11. Hare RD. Psychopathy. A clinical and forensic overview. Psychiatr Clin North Am 2006;29(3):709-24.
12. Cleckley H. The mask of sanity. Saint Louis: Mosby; 1976.
13. Gowda B. The emotional lexicon of individual diagnosed with antisocial personality disorder. J Psycholinguist Res 2013;42(6):571-80.
14. Ogloff JR. Psychopathy/antisocial personality disorder conundrum. Aust NZJ Psychiatry 2006;40(6-7):554-60.
15. Agirolimeethal A, Ragesh G, Ramanujam JM, George B. Psychiatric morbidity among prisoners. Indian J Psychiatry 2014;56(2):150-3.
16. Ginn S, Robinson R. Dealing with mental disorder in prisoner. BMJ 2012;345:e7280.
17. Fazel S, Danesh J. Serious mental disorder in 23 000 prisoner: System review of 62 surveys. Lancet 2002;359(9306):545-50.
18. Vinkers JD, Beurs E, Barendregt M, Hoek H. The relationship between mental disorders and different types of crime. Criminal behaviour and mental health 2011;21(5):307-20.
19. Kostić P. Priručnik PIE - Jugoslovenska revizija i standardizacija. Beograd: Društvo psihologa Srbije. Centar za primijenjenu psihologiju; 1997.
20. ICD-10 Classification of Mental and behavioral disorders. Geneva: World Health Organisation; 1992.
21. Berne E. Games people play. New York: Grove Press, Inc; 1964.
22. Fromm E. Man for himself: an enquiry into the psychology of ethics. London: Routledge; 1947.
23. Freud S. Character and anal erotism (1908). In: Strachey J, editor. The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud, vol. 9. London: Hogarth Press; 1959. p. 169-175.

Analysis of the personality traits in prisoners of Penal Institution Foča who did not commit murder

Dragan Jovanović^{1,2}, Milan Novaković^{1,3}, Novica Petrović^{1,2}, Aleksandra Salamadić^{1,2}

¹Faculty of Medicine Foča, University of East Sarajevo

²Centre for Neurology, Psychiatry and Medical Psychology, University Hospital Foča, the Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina

³Health Care Center Bijeljina, the Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina

Introduction. A great number of previous studies have proved that there is a connection between the personality structure, i.e. certain traits or features of the personality, and possible criminal behavior. It has been noticed that there is 15-25% of psychopaths in the criminal population (dissocial personality disorder), while a number of violent offenders is doubled, whereas in general population it ranges from 1-3%.

The aim of the study is to analyze traits, that is the features, of the personality of the prisoners in the Penal Institution who did not commit murder (offenders of non-homicide crime), and to confirm the correlation between the crimes and the personality features and traits of prisoners and whether there is a potential danger of committing more serious crimes by the offenders of non-homicide crimes.

Methods. The study is controlled, correlative including the prisoners of the Penal Institution Foča, who did not commit murder - 72 prisoners. A control group consists of 60 persons showing aggressiveness in socially legal activities- members of the Hunting Association Foča. For the purpose of exploration of the original issue and the aims of the study, psychological test Emotion Profile Index (EPI), and the data

and documentation of the Penal Institution Foča were used.

Results. Dissocial personality disorder (9.72% in group prisoners, 3.33% in control group) was found more commonly in offenders of non-homicide crimes than in general population, but this difference was not statistically significant ($p=0.181$). Personality disorder was diagnosed in twenty-two prisoners or 30.55% and in eight or 13.3% in control group. This difference is statistically significant ($p=0.022$). Statistically significant different values of percentiles and scores of Emotion Profile Index test between prisoners and controls were not found.

Conclusion. Deviant features and personality disorders which are realistically precipitating and predisposing factor for committing more serious crimes were found more frequently in prisoners who did not commit murder than in control group.

Keywords: non-homicide, personality traits or features, personality disorder, crimes, connection

Primljen – Received: 01/10/2014

Prihvaćen – Accepted: 04/02/2015